

Rajko Topolovec*

OBDOBJE NARODNE HRANILNICE IN POSOJILNICE SV. BOLFENK PRI SREDIŠČU

Ob vsestranskem razvoju avstro-ogrske monarhije se je na prelomu prejšnjega stoletja le-to odrazilo tudi na Slovenskem. V okviru prve slovenske banke – Ljubljanske kreditne banke (LBK), ki smo jo dobili leta 1900, so se njene podružnice v obliki posojilnic in hranilnic širile tudi v manjše kraje. Zadovoljevale so potrebe kmetov, obrtnikov in malih trgovcev na podeželju. V tem valu širjenja je leta 1908 ta bančna ustanova zaživela tudi pri Sv. Bolfenku pri Središču, kot se je takrat uradno naš kraj imenoval.

Ključne besede

Narodna hranilnica in posojilnica, Sv. Bolfenk pri Središču, leto 1908, hranilna knjižica, varčevanje, denar.

Pobudnik zamisli mreže bančnih ustanov oziroma podružnic po celotnem slovenskem ozemlju je bil Maks Vršec, ki je leta 1900 za bančništvo ogled tudi Ivana Hribarja – najznamenitejšega ljubljanskega župana, da se je 24. avgusta na Slovenskem oziroma v Ljubljani ustanovila prva slovenska banka – LBK¹. Slovenci še takrat v tej dejavnosti nismo imeli dovolj izkušenj in kapitala, zato so nam pomagali Čehi. Po višini vloženega kapitala je sledilo 42 slovenskih zasebnikov, ki so skupno vplačali 36% kapitala prvotne emisije. Med delničarji so bile tudi združne posojilnice iz Zveze slovenskih posojilnic, na katere se je glasilo 8% delnic. Tako je ob začetku I. svetovne vojne LBK že imela štiri podružnice, in sicer: Celovec, Trst, Gorico in Celje.²

Prav pod okriljem celjske podružnice, kot je razbrati iz arhiviranih dokumentov, je bila leta 1908 ustanovljena Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču³. O »banki« na Kogu, čeravno je od njenega konca že več kot šestdeset let, se s ponosom govori še danes, saj tedaj tovrstne denarne ustanove ni premogel marsikateri primerljiv kraj na Slovenskem. Ta ponos je še kako prisoten danes, ko

so krajanji v skrbeh, da bi izgubili celo pošto, katere korenine prav tako segajo v tisti čas. Da bi tudi s te strani obnovili spomin na to bančno ustanovo – Narodno hranilnico in posojilnico pri Sv. Bolfeku, sem prebrskal njene že sto let stare poslovne knjige, ki se hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Slika 1: »Udje« hranilnice in posojilnice
V prvi vrsti od leve Mirko Pokrivač, Jože Breznik, Jože Borko, Robert Košar, od spoznanih stojijo še Jože Klanjčar, Peter Orešnik, Peter Petek in (Hrani: Rozina Šebetič, Ptuj)

Posojilnica, kot se je v domačem okolju reklo, je domovala v zgradbi, ki je bila kot razvalina po vojni vihri predelana v šolski razred in nekoliko pozneje še v kulturno dvorano. Njeni ustanovitelji in poznejši odborniki ustanove so bili ugledni vaščani, kmetje, vinogradniki, obrtniki in učitelji. Nekaj imen se še danes, ko od nosilcev imen nihče več ne živi, s pohvalnim prizvokom sliši na Kogu. Tudi sam se še spominjam nekaterih, kot so: g. Peter Orešnik s Ciganije, g. Jožef Borko iz Pesovčaka, g. Franc Munda iz Vodrancev, g. Jožef Klanjčar in Marko Podgorelec iz Jastrebecev in še kdo. Med glavne pobudnike in tvorce te pridobitve pri Sv. Bolfenku pa sodita vinogradnik in učitelj Košar ter vinogradnik in ekonomist Breznik. Z nekaterimi imeni oziroma le njihovimi podpisi pa sem se prvič srečal na arhiviranih dokumentih v PAM. V sklopu hiše, v kateri je posojilnica delovala, je od nepremičnin bil še »posojilniški« vinograd, kjer ga je del ob sedanji šolski zgradbi mogoče videti tudi danes.

* Rajko Topolovec, dipl. ing. org., Abramičeva 14, 2251 Ptuj.

¹ Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941.

² Prav tam.

³ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), šk. Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču.

Ohranjeni dokumenti Narodne hranilnice in posojilnice Sv. Bolfenka pri Središču predstavljajo enajst poslovnih knjig oziroma zvezkov. Iz njih je razvidno, da je ta začela delovati v decembru leta 1908, zajemajo pa naslednje enote:

- 3 knjige – zvezki formata 79 x 49 cm s 150 listi – evidenca hranilnih vlog
- 4 enake enote – evidenca posojil oziroma kreditov
- 3 enote nekoliko manjšega formata so bile namenjene za – vodenje blagajniških dnevnikov
- 1 knjiga pa je bila – razdelilnik (register) dokumentov

V arhivski škatli pa ni mogoče najti posamičnih spisov oziroma dokumentov, ki bi natančneje razodeli tudi druga dogajanja in odnose te poslovne odločitve te ustanove. Mislim, da se je ta dokumentacija izgubila v času II. svetovne vojne ko je tod na frontni črti od Središča do Veržeja potekal silovit boj med osvoboditelji rdečearmejci oziroma pridruženimi Bolgari ter rivali Nemci, ki so prav tod za vsako ceno nameravali obdržati staro mejo Štajerske oziroma Velikega rajha. V tej vihri je bila »posojilnice« docela razdejana in tako dostopna vsakomur.

Po toliko letih si dovoljujem tudi malce pokukati v nekaj hranilnih knjižic in skušam ugotoviti tedanji varčevalski utrip ter namen varčevanja takratnega kogovskega človeka:

- Prva enota – zvezek iz sklopa hranilnih vlog – je bila zapečaten ali bolje rečeno, dana v obtok na sodišču v Mariboru, dne 17. 12. 1908. Prvi vpis vloge v hranilno knjižico (H. K.), št. 1, se je zgodil 20. decembra 1908 in se je glasil na ime Pavlina Verbančič, Vodranc. Po letu dni, 1. 1. 1909, so bile tej vlogi pripisane obresti 09 h (halerja), kar je pomenilo letno obrestno mero 4,5%.
- Naslednja H. K., št. 5, izpisal sem jih le nekaj, pa se je glasila na cerkev Sv. Bolfenka pri Središču s pripombo – za oltar Sv. Antona. Šlo je torej za namensko vlogo, ki je bila vpisana prosinca leta 1909, kot je zapisano. Do 1. 1. 1914, kot se je po vlogah sodeč ugotavljal, se je za oltar zbralo oziroma na tej H. K. privarčevalo 942 k in 72 h.
- Cerkev Sv. Bolfenka na Kogi⁴ pa je bila vpisana v H. K., št. 16, z dnem 17. junija 1908 z začetno vlogo 16 k.
- Najstarejši krajani pri Sv. Bolfenku se verjetno spomnijo imena nekdanjega župnika g. Ivana

Zadravca, ki je bil vpisan kod dvajseti varčevalec naše hranilnice.

- Zanimivo je morda tudi to, da je pri Sv. Bolfenku našla hrambo tudi vloga Kmečke hranilnice in posojilnice v Gornjem gradu, ki je 7. marca 1909 vložila 2.000 k. Ta vloga pa je 1. 1. 1915 s pripisanimi obrestmi že znašala 5.991 k in 35 h.
- »Ubožni zavod občine Jastrebc« kot je bilo v njegovi H. K. vpisano, pa je tej ustanovi zaupal vlogo 355 k in 90 h, dne 9. maja 1909.
- 6. junija 1909 pa je vpisal vlogo Č. G. (častititi gospod) Jurij Čurin, župnik v pokojju.
- Da so se posluževali te bančne ustanove pri Sv. Bolfenku tudi iz sosednjih krajev in celo Hrvati, priča H. K., št. 36, na katero se je glasil varčevalec Juraj Klančar, posestnik v Badničanu. Tudi nekaj vlagateljev iz bližnjih Stanetinev ter Sv. Miklavža je najti v knjigah varčevanja tedanje Hranilnice in posojilnice Sv. Bolfenka pri Središču.

Zanimivi so tudi tedaj uveljavljeni stanovi in poklici, na katere so se glasile hranilne knjižice oziroma denarne vloge. Tako zasledimo HK na ime *deklica* Otilija Borko iz Vodrancev ali pa *hlapec* Jurij Dolinšek v Vodrancih i.t.d. Tudi naslovi bivanja so zapisani po svojc, kot recimo *Ciganija in Pesovčak*, ki sta danes (kot že tedaj) le domači imeni zaselkov v vasi Jastrebc. Zanimivo pa je tudi, da je pod H. K. št. 77 bila z ilegalnim imenom vpisana *Neimenovana gospodična*. Tudi vlagatelja oziroma vaške gmajne, ki je v H. K. št. 116, dne 17. decembra 1911, vložil vsoto 70 k in se je imenoval *Skupno posestvo v Jastrebcih*, se danes nihče več ne spomni. Tudi *Marijina družba Sv. Bolfenk in Neimenovana ministranta* so bili med prvimi varčevalci v Narodni hranilnici in posojilnici Sv. Bolfenka pri Središču.

Najbolj nenavadni dogodki, ki so v času poslovanja doleteli ustanovo, so bili ob menjavah denarja. V Dravski banovini, kot se je tedaj imenovala Slovenija, se je to zgodilo šele štiri leta pozneje, ko smo se po končani prvi vojni znašli v novi državi SHS. Namreč šele z novim letom 1922 so se v banovini začele vse denarne operacije voditi v prevzetih srbskih dinarjih. Glede na to, da je avstro-ogrška monarhija že razpadla konec leta 1918, se je vendar še do tega leta pri nas uporabljala avstro-ogrška denarna enota – krona (k)⁵.

O nujnosti urelitve valutnega vprašanja ni bilo dvoma, saj so v novi državi, kraljevini Jugoslaviji, nekaj let krožile kar štiri valute. Vrednost krone je po razpadu monarhije začela silovito padati, kajti sveže

⁴ Na tem mestu je Kog kot naslovno ime kraja prvič omenjen (op. avtorja).

⁵ Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941.

natiskane krone so se iz dunajske in budimpeštanske tiskarne neovirano zlivale tudi na jugoslovansko ozemlje, čeravno je kmalu po združitvenem aktu, 12. decembra 1918, jugoslovanska vlada prepovedala vnos bankovcev v vrednosti po 1.000 kron in še nato uvedla žigosanje tega denarja na jugoslovanskem področju. Tudi s posebnimi znamkicami na bankovcih, kot so to storili Čehi, se je pri nas poskušal zavreti dotok kronske denarne mase.⁶

Prave težave pa so nato bile v Narodni banki Jugoslavije in v parlamentu, ko se je razpravljalo o menjalniškem tečaju. Slovenci so pričakovali menjalno razmerje 1:1. Po daljših razpravah v gospodarskih in političnih krogih je nato bila osvojena menjava 1:4 - (en dinar za štiri krone), ki je bila nato z odlokom vlade potrjena 20. 2. 1920. V Srbiji pa so celo hoteli, da bi bilo to razmerje 1:6.⁷

Ta monetarna operacija se je, kot je tudi razvidno v omenjenih knjigah, odrazila v vseh bančnih evidencah, kakor seveda tudi v hranilnih knjižicah občanov. Za predstavitev te transakcije sem se postavil v vlogo svojega starega očeta Ivana Topolovca, umrlega leta 1957. Njegova H. K., št. 112, je še pred menjavo premogla 31.678 k in 93 h, po menjavi v dinarje pa le 8.122 din in 75 par.

Na končnih straneh te valutne transakcije oziroma letne rekapitulacije, dne 31. 12. 1922, so bile vse izvedbe vzorno vpisane in lastnoročno podpisane. Za glavna podpisnika sem razbral: levo Ciril Zabavnik desno Joško Breznik.

Za nadzorni odbor pa:

- Vinko Lukman
- Franc Pintarič
- Ignac Zadravec

Zdaj pa si še nekoliko bliže oglejmo knjige – zvezke *posojil* oziroma *kreditov*, ki jih je celo za eno knjigo več, kot je varčevalnih knjig. Podrobneje sem pregledal knjigo za obdobje 1939 – 1941, ki je kot zadnja zapečaten z žigom Zveza Slovenskih zadrug, Ljubljana, z dnem 22. oktobra 1939. Njene evidenčne strani pa vsebujejo naslednje postavke oziroma klavzule:

- Posojilo se je dovolilo na seji načelnštva dne ...
- Poroki: 1.
- 2.
- Zadolžnica z dnem

⁶ Prav tam

⁷ Prav tam

Mislím, da je bila možnost kreditiranja, za katero kaže, da je bil tudi takrat večji interes kot za vlaganje, predvsem odvisna od višine hranilnih vlog v lastni hiši.

Arhivirani blagajniški dnevnik – trije zvezki, so nekoliko manjšega formata. Zadnji je bil zapečaten dne 15. 1. 1931 v Ljubljani, in sicer:

levo: Narodna hranilnica Ljubljana

desno: Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani

pri Sv. Bolfenku pri Središču, registrirana
zadruga z neomejeno zavezo, registrirana
zadruga z omejeno zavezo

Tudi davčna uprava v Mariboru je vanjo »prislonila«
svoj pečat!

Tretji sklop bančnih dokumentov oziroma zvezkov, pa je knjiga – *razdelilnik* – ali kot tudi danes pravimo – *register*. S pomočjo te je bilo menda tudi mogoče razvozlati tista že malce smešna oziroma skrita imena varčevalcev, kot *neznana gospodična, dekla iz Vodrancev, hlapec iz Vodrancev, ministranta Sv. Bolfenka* i.t.d.

Še opaznejši dogodek, kot sem ga opisal v poslovní evidenci pri prvi menjavi monetarne valute, je bil tisti, ki se je zgodil ob menjavi dinarjev (DIN) v Reich Marke (RM). Ta bančna transakcija leta 1941 je tudi v knjigah opaznejša kot tista iz leta 1922. Zanimivo je že to, da je knjižena že 1. 4. 1941, torej teden dni prej, kot so nas Nemci dejansko napadli oziroma okupirali. Zaslediti je ročne prenapise slovenskih besed v nemščino, kot na primer: Zinsen (obresti), Stand (stanje), bezhalt (plačilo) i.t.d. Menjalno razmerje 1:20 pa je bilo še mnogo slabše kot prvič, saj si za eno RM moral odšteti 20 DIN.

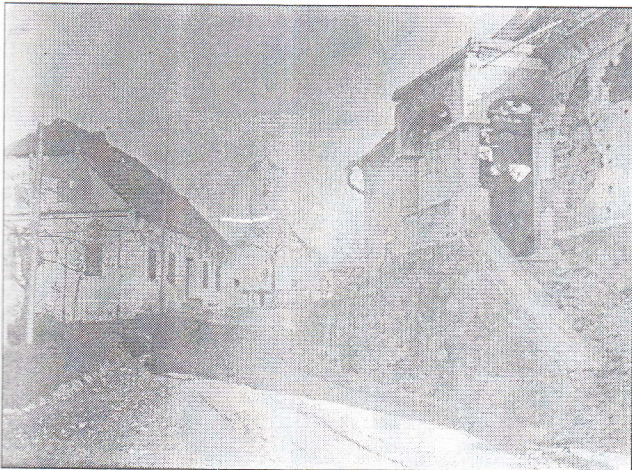
Z okupacijo Nemcev pa je tudi praktično zamrlo večino aktivnosti te, pa verjetno tudi vseh ostalih – do včeraj še slovenskih bančnih ustanov. Kakor je razvidno iz arhiviranih knjig Narodne hranilnice in posojilnice pri Sv. Bolfenku, so tedaj te avtomatično prešle pod nemško tovrstno ustanovo Raiffeisenkasse. Po tako drastično slabi menjavi je v končnih vpisih ostalo zelo malo vlog, saj so se le-te še pred prihodom Nemcev drastično dvigovale. Drugače pa se je seveda zgodilo s kreditojemalci, ki so bili olajšani!

Pa si tudi v času nemške vladavine dovolimo narediti nekaj vpogledov v te knjige:

- Gospod Jože Rodiga, čevljar in posestnik s Koga, ki je posedoval H. K., števil. 133, je še z dnem 31. 3. 1941 premogel 167 DIN, po menjavi v RM pa je zanje dne 1. 4. dobil le 8, 35 RM, ki jih do konca okupacije ni dvignil. Pa kakor vem, so ga Nemci kmalu izselili v Paveličevo NDH.

- Gospod Peter Petek, krojač in posestnik iz Vodrancev, ki je takoj po vojni, leta 1945, pri Sv. Bolfenku na Kogu postal prvi predsednik občine, pa je takrat pod Nemci premogel na H. K. le še 93 Pfennigov.
- Prostovoljna gasilska četa Sv. Bolfenka pri Središču je na H. K., št. 411, z dnem 31. 3. 1941 kot zadnje stanje posedovala 12.135 DIN, leto dni po menjavi, 31. 3. 1942, pa so gasilci imeli le še 606,75 RM, kar pa se jim je preneslo v vračilo kredita. Na koncu je tako gasilcem ostalo le še 64,81 RM kapitala.

Ko sem že pri vračanju takratnih kreditov, sem ob vpogledu v prav te knjige oziroma evidence ugotovil, da so novi oblastniki – Nemci – tudi pri izterjavi le teh bili zelo dosledni. Primer izterjave v zvezi z gospo Terezijo Rožman je v ustanovi - »Raiffeisenkasse Kaag«, zapisan z dnem 6. 9. 1942; ponazarja pa, da je »frau Rozman Terezie iz Jastrevetz« ustanovi dolgovala 10 RM kredita in še 2,38 RM obresti.

Slika 2: Takšno je bilo pročelje ustanove tik po vojni vihri. (Hrani: avtor)

Če sodimo po videzu arhivirane dokumentacije, je bila v času okupacije in nato v vojni popolne porušitve tudi same zgradbe te ustanove zmeda popolna. Šele leta 1948 se je dokumentacija te bančne ustanove na Kogu, kolikor je pač po vojni vihri še ostalo, nekako uredila ter arhivirala. To delo je bilo po moji presoji zaupano gospodu Jožefu Klanjčarju iz Jastrebcev (podpis je slabše čitljiv), ki je po spominu starejših tudi bil nekoč pri Sv. Bolfenku na Kogu občinski tajnik, pa menda tudi nekaj časa odbornik ali uslužbenec naše Narodne hranilnice in posojilnice.

Po treh menjavah tedanjega denarja – tiste iz leta 1922 in 1941 ter še tiste v letu 1945 (zadnje menjave našega denarja, leta 2007, v EU v ta kontekst ne moremo šteti), ki jih je praktično doživela ista generacija, potrjuje dejstvo stare modrosti, da moramo biti z denarjem oziroma s prihranki previdni. Tej generaciji

je bila namreč prva menjava hranilnih vlog razvrednotena za štirikrat, druga za dvajsetkrat in nato še tretja v »Titovi« Jugoslaviji, saj se je za RM dobilo le 0,6 DIN, pa še menjava je bila omejena do določene vsote RM, kot je to v SZ občasno prakticiral Stalin⁸.

Vse to izžemanje varčevalcev ob menjavah valut in tudi poznejša galopirajoča inflacija, ki smo jo doživljali v socialistični Jugoslaviji, ko je tudi prišlo do dveh denominacij dinarja, in sicer 14. julija 1965, ko sta se mu črtali dve ničli, in leta 1989, ko so se »Markovičemu dinarju« črtale še štiri ničle. Te denarne mahinacije so pri nas izničile smisel denarnega varčevanja, ki se pri državljanih odraža še danes. Prav zaradi tega je pravljica »o nakupu posestva in nato še samo možnost suhe krave ...« resnično blizu resnice.⁹

Prav zaradi tega je današnja generacija skoraj popolnoma pozabila na varčevanje oziroma na dobri stari rek: »Kamen na kamen ... in zrno na zrno ...«

Viri

- Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), škatla: Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču.
- Lastni spomini in pripovedi starejših domačinov.

Literatura

- Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, Ljubljana,
- Topolovec, Rajko, 1998: Pot do kruha. Ljubljana.

Povzetek

Pod okriljem celjske podružnice je bila leta 1908 ustanovljena Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču. Njeni ustanovitelji in poznejši odborniki ustanove so bili ugledni vaščani, kmetje, vinogradniki, obrtniki in učitelji – na primer g. Peter Orešnik s Ciganije, g. Jožef Borko iz Pesovčaka, g. Franc Munda iz Vodrancev, g. Jožef Klanjčar in Marko Podgorelec iz Jastrebcev. Med glavne pobudnike in tvorce te pridobitve pri Sv. Bolfenku pa sodita vinogradnik in učitelj Košar ter vinogradnik in ekonomist Breznik.

⁸ Topovec, Pot do kruha.

⁹ Lasten pogled na sestavek.